

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПІВДЕННИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Одеса, 31 жовтня 2025 року)

*Друкується за наказом ректора Національного університету
«Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
(наказ № 3110-44 від 02.10.2025 р.)*

Відповідальний редактор – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян Мінас Рамзесович**

Заступник відповідального редактора – завідувач кафедри Філософії права Юридичного факультету Близькосхідного університету (Кіпр), член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права **Дамірлі Мехман Алишах огли**

Заступник відповідального редактора – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» **Бехруз Хашматулла Набієвич**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набієвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Войтович Павло Петрович – PhD в галузі права, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23.
Тел. +38(048)719 8685.

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячується Міжнародному дню прав людини, який відзначається міжнародною спільнотою 10 грудня. **31 жовтня 2025 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2025. 219 с.**

© НУ «Одеська юридична академія», 2025
© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

фінансове забезпечення тощо) [2].

Упровадження EES формує нову цифрову модель реалізації свободи пересування, що відповідає сучасним викликам безпеки та технологічного розвитку. Основне завдання Європейського Союзу полягає у збереженні балансу між дотриманням прав людини, забезпеченням національної безпеки та доступністю системи для всіх категорій громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. An official website of the European Union. *What is the EES?* URL: <https://travel-europe.europa.eu/ees/what-is-the-ees> (дата звернення 21.10.2025)
2. Visit Ukraine Today. *The EU is introducing the EES Entry/Exit System: new rules for entering and leaving Europe in 2025.* URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/6501/the-eu-is-introducing-the-ees-entryexit-system-new-rules-for-entering-and-leaving-europe-in-2025> (дата звернення 21.10.2025)

Ключові слова: біометричні технології, EES, міграція, права людини, Європейський Союз, свобода пересування, прикордонний контроль.

Key words: biometric technologies, EES, migration, human rights, European Union, freedom of movement, border control.

Вишнякова Анна Олегівна

голова ГО «LingvaLexa», юристка у сфері міжнародного кримінального права

Димов Кирило Борисович

доктор філософії з міжнародного права

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПРОПАГАНДОЮ

Після початку широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року основний ресурс та увага правоохоронних органів України були закономірно спрямовані на забезпечення відповідальності за насильницькі злочини, вчинені на території України. Йдеться, передусім, про невибіркові обстріли цивільних об'єктів, жорстоке поводження з військовополоненими, катування, сексуальне насильство, умисні вбивства цивільних осіб та інші грубі порушення міжнародного гуманітарного права. Про системність роботи українських правоохоронців свідчать, зокрема, регулярні звіти Офісу Генерального прокурора, у яких узагальнюється поточний стан розслідування воєнних злочинів та координація діяльності відповідних органів [1].

В той самий час поряд із цими очевидними й пріоритетними напрямками роботи існує й інша категорія злочинів, яка тривалий час залишалася радше на периферії уваги як практичної діяльності правоохоронців, так і науково-методичного забезпечення. Мова про злочини, пов'язані з пропагандою в рамках збройного конфлікту, які відіграють надважливу роль у формуванні готовності до вчинення найтяжчих міжнародних злочинів і виправдовування та легітимізації агресії в суспільній свідомості.

Цю загрозу давно усвідомлено й на рівні міжнародного права прав людини. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права не лише дозволяє державам обмежувати висловлювання, що завдають шкоди іншим (ст. 19(3)), але й прямо зобов'язує забороняти пропаганду війни (ст. 20), визнаючи її потенційно руйнівною для таких базових

прав, як право на життя, безпеку та недискримінацію. У цьому розумінні пропаганда, яка сприяє агресії чи дегуманізує групи населення, не захищається свободою слова, а становить форму діяльності, що підриває фундаментальні права людини й створює умови для масових злочинів [2].

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за низку таких складів злочинів: за публічні заклики до агресивної війни або розв'язування воєнного конфлікту (ст. 436 ККУ), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, а також глорифікація її учасників (ст. 436-2 ККУ), публічні заклики, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу (ст. 109 ККУ) та заклики до зміни територіальної цілісності України (ст. 110 ККУ), а також заклики до геноциду (ст. 442 ККУ) [3].

Ці правопорушення відзначаються особливим набором ознак, який зумовлює специфіку їх розслідування та підходи до кримінально-правової кваліфікації. Подальший виклад присвячений докладному аналізу цих особливостей.

По-перше, на стадії збору доказів злочинів, пов'язаних із пропагандою, перед правоохоронними органами постає задача опрацювати надзвичайно великий масив інформації: телевізійні етери, пропагандистські ток-шоу, випуски новин, матеріали з соціальних мереж тощо. Якщо вести мову про систематичний моніторинг та збір такої інформації, він проводиться у дві стадії. На першій стадії відбувається технічне збирання та збереження повних відеопрограм і великих обсягів текстових матеріалів, які потенційно можуть містити висловлювання, що підпадають під ознаки складів злочинів. На цьому етапі контент накопичується без попереднього відбору і фіксується в первинному вигляді. На другій стадії здійснюється аналітична фільтрація: слідчі або аналітики мають переглядати архів та виокремлювати конкретні фрагменти, аналізуючи їх на предмет наявності ознак злочинних висловлювань.

Складність полягає в тому, що зібраний масив матеріалів може налічувати тисячі годин записів, і їхнє індивідуальне опрацювання слідчими чи аналітиками є фактично нереалістичним через обсяги часових та людських ресурсів, які для цього необхідні. Дана перешкода призводить до того, що розслідування цієї категорії злочинів є фрагментованим та нерідко непослідовним.

Розв'язання цієї проблеми може мати технологічний характер і полягає у створенні системи аналізу висловлювань на основі штучного інтелекту, побудованої на онтологічних моделях. Така система здійснюватиме первинну фільтрацію значних масивів інформації, виключаючи висловлювання, що не містять ознак кримінально караної пропаганди. Відібрані фрагменти надалі підлягатимуть перегляду слідчими та аналітиками з метою ухвалення рішення щодо їх передачі для проведення відповідної експертизи. Запровадження такого інструменту здатне суттєво пришвидшити аналітичний етап роботи правоохоронних органів, адже штучний інтелект виконує функцію додаткового рівня підтримки – своєрідного фільтра та «помічника-лінгвіста», та дозволяє оперативно виявляти потенційно кримінально значущі висловлювання та зосереджувати експертні ресурси на найбільш релевантних епізодах. Запровадження такого інструменту передбачає міждисциплінарний підхід, що інтегрує інструменти штучного інтелекту, лінгвістичний аналіз і правозастосовну практику, забезпечуючи таким чином коректність фільтрації, юридичну обґрунтованість висновків і підвищення загальної якості досудових розслідувань.

Другим важливим аспектом, на якому слід зупинитися, є питання правової кваліфікації, а саме – розуміння категорії «пропаганда агресивної війни» в кримінально-правовому вимірі. Постає принципове питання: чи можемо ми прирівнювати

відповідальність за поодинокі висловлювання приватної особи до діяльності медійних персон, які системно, організовано та з використанням значних ресурсів та доступом до багатомільйонної аудиторії транслиують наративи на підтримку агресії? Очевидно, що ні. У випадку публічних комунікаторів, які діють у рамках координованих інформаційних кампаній, ми маємо справу не просто з вираженням позиції, а з елементом цілеспрямованого інформаційного впливу на масову свідомість. У такому контексті доцільно розглядати не лише склад «пропаганди агресивної війни», визначений ст. 436 КК України, а й потенційну кваліфікацію за нормами про пособництво агресивній війні – відповідно до ст. 27 КК України у поєднанні зі ст. 437 КК України [3]. Це, у свою чергу, передбачає не лише вищий рівень кримінальної відповідальності, а й іншу якість правової оцінки пропаганди: від сприйняття її як набору окремих висловлювань до розуміння як системи, що функціонально сприяє веденню агресивної війни. Також, такий підхід фіксує реальний внесок комунікаторів у підтримання та легітимацію збройної агресії.

Важливо зазначити, що у 2024 році Велика Палата Верховного Суду постановила, що «діяння, визначені у ст. 437 КК України, здатні вчиняти особи, які в силу службових повноважень або фактичного суспільного становища спроможні [...] істотно впливати на політичні, військові, економічні, фінансові, інформаційні та інші процеси у власній державі [...]» [4]. Крім цього, було зазначено, що «підготовка агресивної війни чи воєнного конфлікту передбачає попереднє готування засобів ведення війни (воєнного конфлікту), створення для цього сприятливих умов і усунення перешкод. Ця форма злочинної поведінки може включати, зокрема: дискредитацію з використанням пропаганди політичної влади держави – жертви майбутньої агресії, розпалювання ненависті до її народу; переконання громадян в існуванні загрози з боку цієї держави, її політичної влади» [4]. Таким чином, Верховний Суд встановив більш розширене коло суб'єктів злочину агресії ніж передбачено у Римському Статуті [5], і визнав можливість притягнення до відповідальності певного кола осіб, які шляхом поширення пропагандистських наративів формують або зміцнюють готовність до участі у бойових діях, розглядаючи їхню діяльність як таку, що може становити внесок у вчинення злочину агресії.

І, нарешті, третій концептуально важливий аспект стосується окреслення групи суб'єктів, які можуть і мають підлягати кримінальній відповідальності. У сучасній правозастосовній практиці увага часто зосереджується переважно на так званих «говорящих головах» – публічних особах, які своїми промовами розпалюють ненависть. Втім, пропагандистський медіапродукт за своєю організаційною природою є значно складнішим: його створення нагадує багаторівневу систему командування. За будь-яким відеосюжетом чи телепрограмою стоїть ієрархічна інфраструктура – сценаристи, редактори, продюсери, керівництво телеканалу, політичні куратори, а також особи, які забезпечують фінансове та організаційне функціонування такого контенту.

Тому важливо вибудувати такий підхід до кваліфікації, який дозволяє притягувати до відповідальності не тільки виконавців, а організаторів, керівників і замовників так званої «інформаційної агресії». Перехід від кримінального переслідування окремих осіб до проваджень, спрямованих на комплексне дослідження та притягнення до відповідальності функціонерів окремої системи пропаганди відкриває новий рівень правового впливу. Такий підхід дозволяє продемонструвати централізований, керований характер пропагандистської діяльності і її прямий зв'язок із політичним керівництвом держави-агресора.

Міжнародна практика заклала фундамент для такого підходу. Засадничою є справа Міжнародного військового трибуналу щодо «найвидатнішого антисеміта нацистів» Юліуса Штрайхера – засновника таблоїда *Der Stürmer* [6-7]. Він відіграв ключову роль у формуванні

антиєврейських світоглядних наративів Третього Рейху: його діяльність була спрямована не стільки на створення окремих матеріалів, скільки на «зараження німецької свідомості вірусом антисемітизму» та конструювання ідеологічної рамки, в межах якої антисемітизм ставав соціальною нормою [7]. На цю справу неодноразово посилалися судді Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди (далі по тексту – «МКТР») у ключовому прецеденті, присвяченому відповідальності за геноцидальну пропаганду, – так званій «Справі щодо медіа» [8]. В цьому судовому процесі, де обвинувачення були висунуті одразу проти трьох осіб: ідеолога та директора «геноцидального» Радіо Тисячі Пагорбів Фердинанда Нахімани та Жана-Боско Бараягвізи, а також засновника і редактора пропагандистського бюлетеня «Кангура» Гасана Нгезе – МКТР здійснив послідовний розвиток логіки, започаткованої Нюрнберзьким трибуналом: визнання ролі ідеологів та стратегів інформаційних кампаній, що створювали інфраструктуру для масового насильства.

Справа Фелісієна Кабуги – одного з головних фінансових бенефіціарів «геноцидального» Радіо Тисячі Пагорбів – мала стати природним продовженням такої практики. Вона підняла на рівень міжнародного правосуддя питання про кримінальну відповідальність особи, яка забезпечувала функціонування медіа через фінансування. Однак потенціал цієї справи залишився нереалізованим через припинення процесу у зв'язку з медичним станом обвинуваченого [9].

Усе вищеописане створює вікно можливостей для України. Ми можемо і маємо розвивати цю лінію практики далі і адаптувати закладені підходи до актуальних викликів сьогодення. Україна має потенціал стати державою, яка розширить і конкретизує міжнародні стандарти відповідальності за інформаційне сприяння агресії. Особливо це стає актуальним у зв'язку з потенціалом механізмів універсальної юрисдикції та застосування санкційної політики.

У якості висновку важливо зауважити, що злочини, які стосуються пропаганди, мають транснаціональний та транскордонний характер. Російська пропаганда, на відміну від ракет, не зупиняється тільки в Україні, а летить далі по світу, роздмухуючи ненависть та розпалюючи вже існуючі проблеми. Тому надзвичайно важливо приділяти системну увагу цій категорії злочинів, забезпечувати превенцію поширення пропаганди, яка підтримує та легітимізує агресивну війну та гарантувати притягнення до відповідальності всіх осіб, діяльність яких об'єктивно сприяє її виробництву, координації чи поширенню, не допускаючи неправомірного посилення на свободу вираження поглядів як підставу для уникнення відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Результати роботи з протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, за 2024 рік. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-roboti-z-protidii-zlocinam-vcinenim-v-umovax-zbroinogo-konfliktu-za-2024-rik-english> (дата звернення: 16.10.2025)
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043_#Text (дата звернення: 16.10.2025).
3. Кримінальний кодекс України : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.10.2025).
4. Постанова від 28.02.2024 у справі № 415/2182/20. Велика Палата Верховного Суду. *Zakon Online*. 28.02.2024. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/117555176> (дата звернення: 16.10.2025).

5. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 16.10.2025).
6. Sprecher, Drexel A. Inside the Nuremberg Trial: A Prosecutor's Comprehensive Account. Lanham, MD: *University Press of America*, 1999.
7. International Military Tribunal. United States of America, the French Republic, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Union of Soviet Socialist Republics v. Hermann Wilhelm Göring et al. Judgment of 1 October 1946. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/45f18e> (дата звернення: 17.10.2025).
8. International Criminal Tribunal for Rwanda. The Prosecutor v. Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza & Hassan Ngeze (Judgement and Sentence, 3 December 2003). Case No. ICTR-99-52-T. URL: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/ict/2003/en/91852> (дата звернення: 17.10.2025)
9. International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. Prosecutor v. Félicien Kabuga : Case No. MICT-13-38. URL: <https://www.irmct.org/bcs/cases/mict-13-38> (дата звернення: 18.10.2025)

Ключові слова: пропаганда, дезінформація, агресія, відповідальність, суб'єкти, доказ, інформаційний вплив, воєнні злочини, мова ненависті, штучний інтелект, кримінальна кваліфікація, міжнародна практика.

Key words: propaganda, disinformation, aggression, responsibility, actors, evidence, information influence, war crimes, hate speech, artificial intelligence, criminal qualification, international practice.

Грабинський Михайло Ігорович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ЦИФРОВІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ЕВОЛЮЦІЯ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стрімка цифровізація суспільства створила нові простори взаємодії людини, держави та технологій, які вимагають переосмислення традиційної системи прав людини. У цифрову добу виникають нові форми вразливості – від втрати контролю над персональними даними до втручання у приватне життя через технології, що оперують нейронними сигналами. Правові механізми, сформовані в епоху паперових документів та фізичних правочинів, виявляються недостатніми для захисту людини у віртуальному середовищі. Саме тому сьогодні формується нове покоління так званих цифрових прав людини, що покликані забезпечити гідність, автономію та безпеку особи в інформаційному суспільстві.

До таких нових прав належать право на цифрову спадщину, право на відключення, право на нейроприватність, право бути забутим та право на цифрову анонімність. Кожне з них є відповіддю на специфічні ризики, породжені технологічним прогресом, але всі вони мають спільну рису – прагнення зберегти людський контроль над інформаційним простором.

Право на цифрову спадщину. Одним із найновіших напрямів розвитку цифрових прав є право на визначення долі своїх цифрових активів після смерті. З розвитком соціальних мереж, хмарних сервісів і онлайн-акаунтів виникла проблема: хто має право керувати інформацією після смерті користувача?

Секція № 9

Міжнародні універсальні механізми захисту прав людини

КАНЄНБЕРГ-САНДУЛ О.К.

Особливості міжнародно-правового регулювання статусу українських біженців в Європейському Союзі.....183

ФАСІЙ А.В.

Міжнародно-правові засади розроблення стратегій психічного здоров'я у післявоєнний період.....185

ЧЕРНЯВСЬКИЙ М.В.

Миротворчі операції ООН і забезпечення норм міжнародного гуманітарного права та прав людини у період збройних конфліктів.....188

БУГАЄЦЬ А.С.

Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання інтелектуальної власності.....191

Секція № 10

Захист прав людини в інформаційній сфері: сучасні виклики

ДРАКОХРУСТ Т.В., КРАВЕЦЬ А.А.

Перспективи розвитку біометричних технологій у сфері міграції (EES): виклики для права та суспільства.....194

ДРАКОХРУСТ Т.В., ПЕТРЕНКО В.А.

Вплив EES на свободу пересування осіб у Європейському Союзі.....196

ВИШНЯКОВА А.О., ДИМОВ К.Б.

Особливості доказування злочинів, які пов'язані із пропагандою.....197

ГРАБИНСЬКИЙ М.І.

Цифрові права людини: еволюція, виклики та перспективи правового регулювання....201

ГРУШКО М.В.

Кіберпростір як нова сфера збройного протистояння: міжнародно-правові виклики....204

ВОЙТОВИЧ П.П.

Право на правду та інформаційні права людини: постановка проблеми.....206

БОНДАРЬ О.В.

Адміністративні процедури доступу до публічної інформації як елемент належного врядування.....208

ОМЕЛЬЧЕНКО І.І.

Співвідношення принципу пропорційності з принципами міжнародного гуманітарного права.....211